

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЖАНРУ ТВОРІВ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ЛЕГЕНДА ПРО БЕЗГОЛОВОГО» ТА «ТЕМНІ ТАЄМНИЦІ»

Сидора Мирослава Юріївна

викладач

Дніпровський державний медичний університет

Запорожець Олена Сергіївна

викладач

Дніпровський державний медичний університет

Визначення жанру художнього твору, якщо відштовхуватися від його обсягу, – непроста справа. Насамперед це пов'язано з певною невизначеністю дефініцій понять «роман» та «повість», яку ми спостерігаємо в сучасному українському літературознавстві.

Отже, розглянемо ті визначення, які пропонують сучасні словники та підручники.

«Роман (франц. roman – романський) – найбільш поширений у XVIII–XX ст. епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів. Головними структурними елементами роману є розповідь та творений нею уявний світ у просторі й часі, населений персонажами, наповнений подіями, укладеними в сюжет» [1, с. 592] – таке тлумачення запропоновано літературознавчим словником-довідником. А таке нам пропонує літературознавча енциклопедія: «Роман (нім. Roman, англ. romance, польс. romans, франц. roman, від давньофранц. оповідь романською мовою) – великий за обсягом епічний твір, метанаратив, для якого характерне панорамне зображення дійсності, багатоплановість на фабульному та сюжетному рівнях розвитку конфліктних ліній, ускладнений хронотоп, поліфонічна, часто уповільнена розповідь, супроводжувана художнім висвітленням актуальних проблем зовнішнього та внутрішнього світу. Традиційне розуміння жанру потребує доповнення, адже роман вживається в різних значеннях, не піддається однозначному дефініюванню, іноді тлумачиться як великий твір, хоч існують мініромани (цикл «Маленькі романи» Г. Ветерма, «Смерть – сестра моєї самотності» Галини Тарасюк, «Льох» В. Медведя). Англійське літературознавство застосовує поняття «роман» (romance), коли йдеться про античну та середньовічну прозу, і «новела» щодо сучасних наративів, розмежовуючи її на власне новелу (вигадану історію) та story, тобто правдиву історію. Українські письменники XIX ст., зокрема І. Нечуй-Левицький та Панас Мирний, часто вживали терміни «роман» та «повість» як синоніми. Та й нині прозаїки не завжди дотримуються строгих жанрових рамок, вдаються до

авторських визначень, наприклад, В. Барка, який назвав власний твір «Жовтий князь» повістю. Так само вчинив Ю. Андрухович із твором «Рекреації». Дослідники літератури визначають роман переважно на підставі більшого від повісті обсягу, що може перерости у дилогію, трилогію, тетралогію, цикл» [2, с. 342].

«Роман (франц. roman, нім. Roman, англ. novel) – великий епічний жанр, в основі якого лежить зображення приватного життя людини в нерозривному зв'язку із суспільним розвитком» [3, с. 264].

«Повість – епічний прозовий твір (рідше віршований), який характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття посідає проміжне місце між романом та оповіданням. Крім обсягу, повість різниться від оповідання розгорнутішим сюжетом, більшою кількістю другорядних персонажів, повнішою та глибшою їх характеристикою, наявністю описів. Розмежування повісті та роману менш виразне. Схожі вони за предметом зображення (життєві будні чи вагомі історичні події), засобами зображення, розкриттям характерів. Однак повість охоплює менше коло проблем, коротший період життя героя. Якщо в романі акцент робиться на розгортанні сюжету й розширенні кола проблем, то в повісті сюжет більш статичний; акцентується на глибшому аналізі одного чи кількох конфліктів, на описах» [1, с. 539].

«Повість – епічний твір середньої жанрової форми. Частіше за все говорять про її проміжне становище між романом і оповіданням, нечіткість і розмитість жанрових меж. Дійсно, повість має чимало спільного як з романом, так і з оповіданням. У ній розкривається людська доля, взаємини героя з навколишньою дійсністю. Відмінності скоріше мають кількісні, а не якісні параметри» [3, с. 269].

«Повість (нім. Erzählung, Geschichte, англ. tale, story, short novel, longshort story, франц. récit, conte, польс. opowiesc) – прозовий твір, більший за обсягом від оповідання, менший від роману, що має однолінійний сюжет, головних і другорядних персонажів (нарративне тло). Повість відзначається поглибленим їх змалюванням, описами, загостреною проблематикою, авторськими відступами. Так називають і розповідь, казку, історію, довге оповідання, короткий роман... У повісті, на відміну від роману, сюжет переважно акцентований на аналізі одного чи кількох конфліктів, охоплює незначну кількість епізодів, характеризується повільним розвитком дії, рівним ритмом розповіді, відносною простотою композиції. Роман тяжіє до освоєння дії, а повість – до фіксування буття, видається більш епічною. Її фінал здебільшого відкритий, впливає з логіки зображуваних подій, а не з протиставлень... описи здійснюються за принципом нанизування» [2, с. 225].

Підсумовуючи наведені вище визначення, окреслимо основні риси роману та повісті:

роман	повість
місткий за обсягом здебільшого прозовий твір	прозовий твір середнього обсягу
широко охоплені життєві події	охоплює незначну кількість епізодів
глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів	розкривається людська доля, взаємини героя з навколишньою дійсністю
багатоплановість на фабульному та сюжетному рівнях розвитку конфліктних ліній	характеризується однолінійним сюжетом, переважно акцентований на аналізі одного чи кількох конфліктів

У вихідних даних творів А. Кокотюхи щодо «Легенди про Безголового» написано «детективний роман» (видавництво «Навчальна книга – Богдан») [4], «Темних таємниць» – «роман» (видавництво «Клуб Сімейного Дозвілля») [5].

Обсяг «Легенди про Безголового» – 249 сторінок, «Темних таємниць» – 275 сторінок, у той час, як «Жовтий князь» В. Барки (згаданий у літературознавчій енциклопедії у статті «роман») має обсяг у 320 сторінок [6].

Події в обох аналізованих творах А. Кокотюхи охоплюють нетривалий час («Легенда про Безголового» – приблизно 2 тижні, що можна легко вирахувати завдяки назвам розділів книги, «Темні таємниці» – 4 дні), проте хронотоп ускладнений подіями минулого, які, власне, спричинили ту низку пригод, що описані автором.

Головні героїні в обох творах змальовано сталими, повністю сформованими своїм попереднім життям, про яке автор розповідає дуже стисло, що дозволяє читачеві, у свою чергу, усвідомити провідні риси характеру. Наприклад, Лариса Гайдук («Легенда про Безголового») – адвокатка: рішуча; здатна брати на себе відповідальність, оскільки розуміється на законодавстві й, відповідно, покаранні; здатна мислити логічно й чітко. Ольга Барва («Темні таємниці») – ті ж самі риси (рішучість, здатність брати на себе відповідальність, здатність мислити логічно й чітко), проте викарбувані іншими умовами.

Головний конфлікт творів – це конфлікт між законом та особистими інтересами: вбивства заради збагачення.

На першому плані обох творів пошуки істини: для Лариси – це правда про злочини, які розслідує її подруга, для Ольги – це особисті пошуки зниклої доньки.

В обох творах фінал відкритий – не наведено вироку суду, немає інформації про подальшу долю дійових осіб, проте логіка подій підводить читача до висновку, що злочинець буде покараний.

Аналіз змісту художніх творів, способів вираження авторської думки і зображення персонажів дозволяє стверджувати, що і «Легенда про Безголового», і «Темні таємниці» більше тяжіють до жанру повісті, ніж роману.

Назви творів «*Легенда про Безголового*» і «*Темні таємниці*» (*курсив наш – З. О.*) викликають певні асоціації з чимось містичним, далеким від реальності. Такі риси притаманні готичним романам початку ХІХ століття, які вважаються предтечею детективних історій взагалі. Розглянемо тлумачення поняття «готичний роман» у літературознавстві: «готичний роман (англ. Gothic novel, франц. gothique, від лат. gothicus: готський, пов'язаний з готами), або «роман жахів», «чорний роман», – різновид роману, поширений у західноєвропейській та американській літературах другої половини ХVІІІ ст. – початку ХІХ ст. Характерними елементами його сюжету були похмурі, містичні, демонічні сцени, які відбувалися зазвичай у занедбаних готичних замках із привидами... сюжету властиві гострі колізії, тривожне навіювання, поєднане з натяком, інтригою, погонею, діями, що розгортаються часто місячної ночі, іноді під час грози, викликаючи страх, душевне напруження. Інколи готичний роман має ознаки меланхолії. У творах інколи йдеться про несподівані відкриття, викрадення, перевдягання і впізнавання, розгортаються картини ініціації та інцесту, нагнітання жаху. Готичний роман був одним із проявів передромантизму, спростовував тогочасну інерцію Просвітництва. Водночас надмір ірраціональності у таких творах не суперечив законам логіки, оскільки надприродні явища, явлені у сновидіннях, засвідчені інтуїцією, відіграють, на думку прихильників готичного роману, таку саму світотвірну роль, як і власне природні. Готичний роман... сприяв формуванню... науково-фантастичного..., детективного..., пригодницького... романів» [7, с. 237].

У «Легенді про Безголового» найнапруженіші події сюжету розгортаються на тлі занедбаного маєтку Ржеутських, і хоча сьогодні від колишнього замку залишилися руїни, усе одно вони викликають неприємні відчуття. До того ж під маєтком було збудовано лабіринт. Перший візит Лариси до маєтку відбувся вдень разом із директором краєзнавчого музею, удруге вона проїхала повз нього вночі і побачила там безголового привида, що змусило її повернутися втретє разом зі Стасом. Четвертий візит героїні відбувся за класичних умов готичного роману: «Особливого захисту від зливи я тут не знайшла... тут, на руїнах увесь набір: протяги, дощ... Що ж... привело мене сюди в таку погоду, до того ж уночі» [4, с. 168-169]. П'ята, та остання поява Лариси відбулася без її свідомої участі – неприємно туди її відвіз Анатолій Бондар та залишив у лабіринті.

Події, що розгортаються на сторінках «Темних таємниць», умовно пов'язані зі стародавньою легендою, оскільки в ній ідеться про величезного змія, у якого мало хто вірить у першій чверті ХХІ століття. Проте одна деталь привертає увагу: «почали зникати люди», і поки цьому не отримано раціонального пояснення, відгуки легенди впливатимуть на тлумачення подій. Також містичного ефекту додають згадки про вурдалаків, поява яких підтверджена трьома мертвими тілами з ранами на шії, схожими на укуси. І хоча загибель Євгена Заплави не пов'язана з потойбічними створіннями, смерті ще двох людей очікують спростування ірраціональних причин.

За словами Ірини Кокотюхи (адміністратора «Сайту Андрія Кокотюхи»): «Детективи в усьому світі цікаві тим, що ким би не були герой чи героїня, вони

знаходять і карають злочинця лише завдяки здатності мислити раціонально. Тим цікавіше історія, коли герої повинні пояснити надприродне, містичне, ірраціональне. Та зрозуміти: всякий злочинець домагається свого лише в тому випадку, коли йому вдається налякати всіх довкола. Й використувати на свою користь наші страхи, явні і затаєні.

Українці споконвіку вірили в казки й легенди, узгоджуючи своє життя з потаємними вищими силами. Діагнозу знахарки українці вірять частіше, ніж висновкам лікарів. Хрестяться, коли небо розрізає блискавка під розкати грому. І ніхто так, як ми, не залежний від всіляких забобонів» [8]. Погоджуючись із цією тезою, ми дійшли висновку, що, на відміну від суто готичних романів, де розв'язання питання містичного або реального походження описуваних подій залишається на розсуд читачеві, у творах А. Кокотюхи всі ірраціональні події знаходять раціональне пояснення.

Проведений нами аналіз теоретичних засад визначення жанрової своєрідності художнього твору дозволяє зробити висновок, що «Легенда про Безголового» та «Темні таємниці» Андрія Кокотюхи – це готичні детективні повісті.

Список літератури

1. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Гром'яка Р. Т., Коваліва Ю. І., Теремка В. І. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 752 с. (Nota bene).
2. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т.2 / Ковалів Ю. І. Київ : Академія, 2007. 624 с. (Енциклопедія ерудита).
3. Теорія літератури : підручник / О. А. Галич та ін. ; за ред. О. А. Галича. Київ : Либідь, 2001. 486 с.
4. Кокотюха А. Легенда про Безголового : детективний роман. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2018. 256 с.
5. Кокотюха А. Темні таємниці : роман. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 288 с.
6. Барка В. Жовтий князь. *Видавництво «Фоліо»* : веб-сайт. URL: <https://folio.com.ua/books/Zhovtyy-knyaz> (дата звернення: 03.12.2023).
7. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т.1 / Ковалів Ю. І. Київ : Академія, 2007. 608 с. (Енциклопедія ерудита).
8. Кокотюха І. «Темна вода»: друге життя першого готичного детективу України. *Сайт Андрія Кокотюхи* : веб-сайт. URL: <https://www.kokotuha.com/%d1%82%d0%b5%d0%bc%d0%bd%d0%b0-%d0%b2%d0%be%d0%b4%d0%b0-%d0%b4%d1%80%d1%83%d0%b3%d0%b5-%d0%b6%d0%b8%d1%82%d1%82%d1%8f> (дата звернення: 03.12.2023).